
ІСТОРІЯ НАУКИ

УДК 001-057.4(477)

Петро Білоніжка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, Львів, Україна, 79005,
mineral@franko.lviv.ua*

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ЄВГЕНА ЛАЗАРЕНКА

Наведено маловідомі факти з життя, науково-організаційної та громадської діяльності видатного українського вченого, академіка АН УРСР Євгена Лазаренка. Схарактеризовано громадянську позицію Є. Лазаренка в часи радянської влади та його внесок у збереження культурної й історичної спадщини українського народу.

Ключові слова: Євген Лазаренко, Львівський університет, наукові здобутки, організаційна і громадська діяльність, Україна.

У 2020 р. виповнюється 75 років геологічному факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, заснованому Євгеном Костянтиновичем Лазаренком. Це видатний український учений, який зробив вагомий внесок у розвиток регіональної, генетичної і теоретичної мінералогії. Його ім'я ввійшло в історію світової науки [23, 25]. Сьогодні проводять наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка [27, 29 та ін.]. Відомий російський кристалограф, дослідник історії мінералогії і кристалографії І. Шафрановський визначив такий послідовний ряд світових корифеїв мінералогічної науки ХХ ст. [1]: Володимир Вернадський, Олександр Ферсман, Микола Белов, Володимир Соболев, Євген Лазаренко

Життєвий шлях, наукові, педагогічні, організаційні здобутки і громадську діяльність Є. Лазаренка описано в монографіях [1, 10, 15], енциклопедіях [4, 7, 19–21], довідково-інформаційних і довідково-бібліографічних виданнях [13, 14], у численній періодичній літературі. Нижче наведено маловідомі факти з життя й діяльності вченого.

Євген Лазаренко народився 26 грудня 1912 р. у Харкові. В автобіографії він написав, що його батько працював вантажником, помер 1939 р., мати – домогосподарка. Протягом 1920–1927 рр. навчався в семирічній школі, 1927–1931 – працював кур'єром, технічним робітником, помічником ученого архівіста в архівних установах Харкова й учився на вечірніх курсах підготовки до вступу у вищі навчальні заклади, 1930–1934 – навчався на геолого-географічному факультеті Харківського університету. Там же вчилася й майбутня дружина Євгена – Катерина Сидоренко. Якось у розмові з доцентом кафедри мінералогії ЛНУ А. Ясинською Катерина Федорівна зазначила, що Євген Лазаренко виділявся серед інших студентів інтелігентністю.

Після закінчення університету Є. Лазаренко навчався в аспірантурі в Харківському науково-дослідному інституті геології. У 1937 р. захистив дисертацію і здобув науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук. Він успішно склав три конкурсні екзамени на заміщення вакантної посади наукового працівника цього інституту, проте чомусь його на цю роботу не взяли. Натомість на цю посаду прийняли геолога-виробничника, який узагалі не складав іспитів, а його куратора А. Коновалова звільнили з роботи. Напевно, була якась “провина” Є. Лазаренка або його батька. Молодому вченому довелося працювати інженером-геологом харківського “Водоканалпроект”.

Професор Харківського університету Д. Соболев узявся допомагати Є. Лазаренку: він написав листа колегам з Воронежського університету з проханням прийняти на роботу Є. Лазаренка й А. Коновалова. У 1938 р. оголосили конкурс і Євгена Костянтиновича обрали доцентом кафедри мінералогії і петрографії Воронежського університету; 1939 р. йому присвоєно вчене звання доцента. З того часу почалася активна наукова й педагогічна діяльність Є. Лазаренка.

У 1942 р. сім'ю Лазаренків евакуювали на Урал у м. Свердловськ, де Євген Костянтинович працював старшим науковим співробітником Гірничо-геологічного інституту Уральської філії АН СРСР. Він досліджував мінералогію колчеданово-поліметалевих родовищ Уралу, адже фронту потрібні були танки, гармати й інша військова техніка, а для її виробництва – кольорові метали.

Після звільнення України від німецьких загарбників уряд направляв у Західну Україну партійних працівників, діячів науки і культури для підтримки радянської влади, відбудови зруйнованих війною промислових підприємств та відновлення навчальних закладів. У жовтні 1944 р. Управління вищої школи УРСР скерувало Є. Лазаренка на роботу у Львівський університет; він став доцентом природничого факультету, на якому тоді було геологічне відділення. З великим ентузіазмом 32-річний доцент узявся за відбудову зруйнованих війною кафедри мінералогії та мінералогічного музею [13, 22]. Уже через півтора–два місяці на базі природничого факультету було засновано геолого-географічний факультет, а наступного року його розділили на геологічний і географічний факультети. Євген Костянтинович швидко налагодив зв'язки з місцевою інтелігенцією та виробничими геологічними організаціями. Він шукав молодь, яка вже мала певну геологічну підготовку, і запрошував її на геологічний факультет. У 1946 р. його закінчили три студенти – Б. Мерліч, Є. Свірська та І. Смолянська, а 1947 р. – п'ять: О. Анастасєва, С. Белякова, І. Венглінський, В. Гвоздева, С. Мартинова і О. Пресняков [13].

В описувані часи була гостра потреба в кадрах, у швидкому розвитку геологічної науки та гірничорудної промисловості в нашому краї. Зазначимо, що до вересня 1939 р. геологічні дослідження в Західній Україні провадили розрізнені приватні акціонерні товариства й державні організації. Звичайно це були роботи петрографічного спрямування, тоді як мінералогічні дослідження – другорядними [18]. Євген Лазаренко вирішив об'єднати зусилля геологів Львівського університету, нафтового та геологорозвідувального факультетів Львівського політехнічного інституту, трестів “Західукргеологія”, “Укрнафтогазрозвідка”, Львівської геологорозвідувальної експедиції та інших геологічних організацій і створити Львівське геологічне товариство (ЛГТ). Загальні збори геологів відбулися 19 липня 1945 р. З доповіддю про завдання щодо відновлення й розвитку народного господарства УРСР виступив тодішній ректор Львівського університету І. Білякевич. На зборах обрали організаційне бюро, яке очолив Є. Лазаренко. Відтоді почалася регулярна робота ще юридично не оформлено, проте фактичного

товариства. Двічі в місяць відбувалися засідання, на яких заслуховували й обговорювали доповіді з актуальних питань геологічної будови та мінерально-сировинної бази Карпатського регіону, а також з теоретичних проблем геологічних наук. Працювали і над розробкою статуту ЛГТ, проєкт якого з листопада 1945 р. почали всебічно обговорювати на різних рівнях. У травні 1947 р. Управління у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР (згідно з указом Головного управління університетів Міністерства вищої освіти СРСР) затвердило статут ЛГТ.

Цілком вірогідно, на створення ЛГТ Є. Лазаренка надихав той факт, що до другої світової війни у Львівському університеті працювало Польське товариство природознавців ім. М. Коперника, організоване 1875 р. з ініціативи проф. Ф. Крейтца [34]. Товариство мало відділи в Станіславові (нині Івано-Франківськ), Варшаві, Познані, Вільнюсі, Бидгощі та інших містах. Перед війною воно налічувало близько 2 тис. членів. Товариство організовувало наукові конференції, засідання комісій тощо, 1876 р. заснувало науковий журнал “Kosmos”, який обмінювали на зарубіжні наукові видання для наукової бібліотеки університету. Це було одне з найцінніших у Польщі спеціалізованих зібраних літератури [34].

Львівське геологічне товариство на чолі з Є. Лазаренком провадило активну наукову, видавничу, фінансово-господарську діяльність [2]. З 1946 р. почали видавати невеликі наукові праці геологічної, петрографічної та палеонтологічної серії, а згодом – тематичні збірники. Швидко набув популярності Мінералогічний збірник, у якому друкували праці не тільки членів ЛГТ, а й мінералогів з усіх куточків країни. Євген Лазаренко прийняв на роботу Уляну Ситницьку, яка добре знала польську й німецьку мови; вона склала досить великий список іноземної мінералогічної літератури і переклала його українською мовою. У статті Є. Лазаренка “О минералогической изученности Западных областей УССР” на вісім сторінок тексту припадає десять сторінок списку літератури, який налічує 264 назви, з них 94 російські й 170 польських та німецьких [18]. Євген Костянтинович також організував обмін геологічною літературою ЛГТ з бібліотеками України, інших республік СРСР та багатьох зарубіжних країн. З часом бібліотека товариства стала чи не найліпшою в країні бібліотекою вітчизняної й іноземної геологічної літератури [2, 13]. Євген Лазаренко очолював ЛГТ майже 23 роки і за цей час організував чимало всесоюзних і міжнародних наукових конференцій, засідань, нарад, які завершувалися багатоденними геологічними екскурсіями в Передкарпаття, Карпати й Закарпаття.

Не менш важлива роль належить Є. Лазаренку в розбудові геологічного факультету Львівського університету. Будучи деканом, він запрошував на роботу молодих учених з Москви, Харкова, Ленінграда, Одеси, допомагав їм з житлом, сприяв їхньому творчому зростанню. Вони стали докторами геолого-мінералогічних наук, професорами, завідувачами кафедр [1].

У 1949 р. Є. Лазаренко став проректором з наукової роботи, а 1951 – ректором Львівського університету і членом-кореспондентом АН УРСР. Ось тоді й розквітнув його всебічний творчий та організаторський талант. Геологічний факультет Є. Лазаренко перетворив у кузню висококваліфікованих геологічних кадрів. На кожній кафедрі працювали наукові гуртки, у вихідні дні викладачі виїжджали зі студентами на геологічні екскурсії в околиці Львова та інші райони. Євген Костянтинович організував для студентів старших курсів багатоденну геологічну екскурсію на поліметалеві родовища Уралу. Випускники факультету були дуже добре професійно підготовлені, тому їх радо запрошували на роботу в різні виробничі організації й наукові установи СРСР. На одній

з нарад у Москві тодішній міністр геології акад. О. Сидоренко зазначив, що майже вся алмазна промисловість Радянського Союзу “перебуває в руках львів’ян”. Серед десятків геологічних факультетів та інститутів країни випускники геологічного факультету Львівського університету за рейтингом професійної підготовки посідали друге місце після Ленінградського гірничого інституту.

Біля літературно-меморіального музею Івана Франка в Криворівні. Праворуч: М. Коцюбинська (перша), Є. Лазаренко (другий), Т. Франко (третій), П. Хоткевич (друга ліворуч), 1958 р. [15].

Євген Лазаренко мав хорошу пам’ять, знав усіх студентів факультету, відвідував студентські вечори. З випускників факультету він згуртував навколо себе творчий науковий колектив, який зробив неоціненний внесок у розвиток регіональної, генетичної, теоретичної і розшукової мінералогії та геохімії в Україні [8, 9, 13, 30, 31, 33]. Відомий кристалограф І. Шафрановський зазначив, що Євген Костянтинович створив у Львівському університеті життєздатний центр мінералогічної науки, який привертав увагу мінералогів і кристалографів з усієї країни [1].

У 1953 р. на пленумі Львівського обкому партії обговорювали постанову Президії ЦК КПРС “Питання західних областей УРСР”. У постанові було зазначено, що Львівський обком партії допустив перекручення національної політики комуністичної партії у ставленні до місцевої інтелігенції, ігноруванні української мови та ін. Євген Лазаренко сприйняв цю постанову як серйозну зміну в національній політиці партії. У виступі він зазначив, що “політика партії, яка проводиться у Львівській області, подібна до політики, яку проводять колонізатори” [17]. Цей сміливий і різкий виступ Є. Лазаренка секретарі обкому партії ніколи не забували й чекали нагоди, щоб звільнити його з посади ректора.

Як ректор Є. Лазаренко опікувався розвитком усіх факультетів університету. Він значно розширив підготовку педагогічних і наукових кадрів через аспірантуру й докторантуру, у тім числі з нових спеціальностей, та подбав, щоб періодичні й тематичні

видання були з усіх природничих і гуманітарних наук. Велику увагу він приділяв розширенню і зміцненню матеріально-технічної бази університету, забезпеченню кафедр і лабораторій новими приладами й обладнанням, створив належні умови для естетичного й фізичного розвитку студентів. Методом народної будови на вул. Черемшини спорудили великий стадіон, постали нові гуртожитки для студентів; відкрито спортивно-оздоровчий табір “Карпати” в с. Чинадієве Закарпатської обл. Тоді в університеті працювало 12 гуртків художньої самодіяльності, оркестр народних інструментів, гурток вокалістів, симфонічний оркестр, студія живопису, літературна студія для поетів, прозаїків і критиків. У літературній студії пройшли творчу підготовку Д. Павличко, Р. Братунь, Р. Лубківський, Р. Іваничук.

Зустріч з літературознавцями, 1963 р. Зліва направо: Ф. Неборачок, Є. Лазаренко, І. Ощипко, О. Дейч, М. Рильський, Л. Міщенко [15].

За часів ректорства Є. Лазаренка в університеті ожила не тільки наука, а й духовно-мистецьке життя [3, 5–7, 9, 28]. Євген Костянтинович підтримував дружні стосунки з багатьма поетами, прозаїками, композиторами – Р. Братунем, І. Вільде, О. Гончаром, Є. Кирилюком, А. Кос-Анатольським, А. Малишком, Д. Павличком, М. Рильським, П. Тичиною та іншими, запрошував їх на зустрічі зі студентами університету. Ці зустрічі незабутні! В університеті щорічно влаштовували Шевченківські вечори, на які приходили студенти з інших навчальних закладів і представники творчої інтелігенції Львова. До 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка саме з ініціативи Є. Лазаренка Шевченківську аудиторію оформлено прекрасними художніми розписами з історико-літературної тематики.

У 1956 р. в університеті широко відзначали 100-річчя від дня народження Івана Франка з виїздом у Дрогобич, Нагуєвичі та Криворівню. До цієї дати у Криворівні, де любив відпочивати І. Франко, Євген Костянтинович організував музей, а в парку на-

впроти головного корпусу університету встановили обеліск, на місці якого 1964 р. споруджено з граніту монументальний пам'ятник І. Франкові. У 1960 р. в університеті відбулося урочисте засідання, присвячене 100-річчю від народження видатного російського письменника А. Чехова. У зв'язку зі 150-річчям від народження великого будителя Галичини Маркіяна Шашкевича стараннями Є. Лазаренка в с. Підлисса 1962 р. встановлено пам'ятник та відкрито музей-кімнату.

До 300-річчя ЛДУ імені Івана Франка, яке широко відзначали 1961 р., Є. Лазаренко опублікував книгу "300 років Львівського університету" українською й російською мовами. Ми відшукали різноманітні матеріали, пов'язані зі святкуванням цієї історичної події. Зокрема, на ім'я ректора Є. Лазаренка надійшли численні вітальні телеграми від Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти (ВССО) СРСР, УРСР, РРФСР, колегії Комітету ВССО, Ради міністрів Киргизької РСР, Ради міністрів Латвійської РСР, президій АН СРСР, АН Азербайджану, Грузії, Казахстану, Латвії, президії та президента АН Узбецької РСР Х. Абдуллаєва, президента АН УРСР О. Палладіна, Сибірського відділення АН СРСР, а також від ректорів Єреванського, Київського, Казанського, Кишинівського, Ленінградського, Московського, Петрозаводського, Тбіліського, Томського, Туркменського, Ужгородського університетів та ін. [5].

У грудні 1962 р. в університеті урочисто відзначали 50-річчя від дня народження Є. Лазаренка. В урочистостях взяли участь представники багатьох університетів та інститутів України й Радянського Союзу, країн народної демократії, творчих спілок та мистецьких організацій Львівщини й інших областей України, студентська молодь. У вірші "Ректор" поет Д. Павличко тоді написав: "Прийшов-таки один за триста літ Великий ректор у мою святиню..." [32]. Усе це дуже не подобалося партійному керівництву і Львова, і України, яке час від часу організовувало перевірку роботи університету з намаганням виявити різні недоліки.

Є. Лазаренко був людиною ерудованою, добре знав історію, літературу, музику, мистецтво, зібрав колекцію картин українських художників. У геологічні експедиції не раз брав з собою "Кобзар" Т. Шевченка чи збірку поезій Л. Українки. У часи занепаду гуманітарної освіти він всіляко підтримував гуманітарні факультети, особливо українську філологію. У пам'яті виринає спогад про наш випускний вечір, організований 1958 р. у ресторані "Москва". Тоді ж в іншій залі ресторану зібралися випускники факультету журналістики. Згадуючи цю подію у 1993 р., доцент факультету журналістики, письменник, поет, політв'язень радянських концтаборів Михайло Осадчий розповів мені таке: до них підійшов Є. Лазаренко і запитав, чи вони знають вірш Л. Українки, написаний російською мовою. Усі мовчали, бо не знали. Тоді Євген Костянтинівич прочитав напам'ять її поезію "Impromptu": "Когда цветет никотиана и точно светит из тумана, как будто падшая звезда..."

У 1963 р. Є. Лазаренко організував наукову конференцію до 50-річчя смерті Лесі Українки з виїздом на Волинь. Три дні вирували урочистості в Луцьку, Ковелі, Колодязному, Скуліні. На конференцію приїхали діячі науки і культури з різних областей України, Москви, навколишніх сіл, було багато журналістів. У палкій промові в Колодязному Є. Лазаренко висловив невдоволення станом функціонування української мови, недбалим ставленням до збереження культурної й історичної спадщини українського народу. Цей виступ тодішня влада сприйняла вороже. Ще до закінчення конференції Є. Лазаренка і секретаря парткому Львівського університету П. Челака терміново викликали в ЦК КПУ. На засіданні ЦК Є. Лазаренка гостро критикували за те, що не підтримує генеральну лінію комуністичної партії щодо національної політики, збуджує

національні почуття українського народу, звинуватили ректора в тому, що львівська інтелігенція називає його захисником української мови і культури. Як наслідок, 23 травня 1963 р. ЦК КПУ звільнив Є. Лазаренка з посади ректора Львівського університету, офіційна версія – “за порушення фінансової дисципліни”.

До Львова Євген Костянтинович повертався поїздом в одному купе з секретарем Львівського обкому партії Маланчуком, а 9 вересня 1963 р. в університеті відбулися закриті партійні збори. Мені вдалося ознайомитися зі стенограмою тих зборів, на яких з доповіддю виступив саме Маланчук. Виявилось, що він надіслав у ЦК КПУ доповідну записку обсягом понад 100 сторінок про “недоліки” роботи ректора Є. Лазаренка, які збирав протягом багатьох років. Тобто травневе засідання ЦК було добре підготовлене, на нього запросили завідувачів відділами ЦК, міністрів, редакторів республіканських газет; це була спланована розправа над непокірним ректором. На закритих партійних зборах викладачі природничих факультетів, очевидно, співчували Євгену Костянтиновичу. Фактично вони його не критикували, говорили про відсутність нової лабораторної бази для проведення наукових досліджень і підготовки висококваліфікованих кадрів, про відсутність квартир для молодих учених і педагогів тощо. Члени парткому задавали ректорові питання на кшталт того, чому львівська інтелігенція називає його захисником української мови та ін. Дуже зневажливо поставився до Є. Лазаренка доцент кафедри філософії О. Ковальов. Навіть Маланчук зауважив, що нема межі для критики, проте є межа для висловлювання. Євген Костянтинович сидів один у першому ряді актовій зали, біля нього вже ніхто не сидав...

Під час однієї з експедицій у розмові з Уляною Феношин Є. Лазаренко з боєм зазначив, що є прикра несправедливість: у разі, якщо росіянин любить свою мову, свій народ, то його називають патріотом, а коли українець любить свою мову, захищає культурну та історичну спадщину свого народу, то його називають націоналістом, та ще й буржуазним [1, 11]. Професор Санкт-Петербурзького гірничого інституту І. Шафрановський з великою теплою згадував про Є. Лазаренка [1]: “Особенно важно подчеркнуть то, что будучи горячим патриотом Украины, её истории, поэзии и искусства (он любил мастерски декламировать стихи Тараса Шевченко, петь народные украинские песни, коллекционировал картины карпатских живописцев), Евгений Константинович относительно науки никогда не воздвигал национальных границ. Наоборот, он всемерно содействовал всеобщему объединению и союзу минералогов по возможности всех стран”.

Ще до літа 1969 р. Є. Лазаренко працював завідувачем кафедри мінералогії, а влітку зайшов до нас у Проблемну геохімічну лабораторію і радісно повідомив, що ЦК КПУ запрошує його в Київ на посаду директора Геологічного інституту АН УРСР. Та ми його радості не розділяли, бо знали, що ліпше йому там не буде, адже тоді в Геологічному інституті був занепад наукової роботи, перевитрата зарплати. Проте Євген Костянтинович навів в Інституті лад, його обрали академіком АН УРСР, а через два роки звільнили з роботи разом з відділом регіональної і генетичної мінералогії, який він там заснував. На щастя, тодішній директор Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР акад. М. Семененко прийняв Є. Лазаренка разом з його відділом у свій інститут [26].

Ще до від'їзду в Київ Євген Костянтинович запланував провести в університеті у вересні 1969 р. Третю всесоюзну вулканологічну нараду з супровідною багатоденною геологічною екскурсією в Передкарпаття, Карпати й Закарпаття. На нараду приїхало близько 300 учасників зі всієї країни. Організаційної роботи було дуже багато, і секретаріат оргкомітету з нею не справлявся. Євген Костянтинович і декан факультету Л. Колтун попросили мене допомогти голові оргкомітету М. Фішкіну, що я успішно

виконав. Для екскурсантів (а їх було близько 150) замовив п'ять автобусів "ЛАЗ". Було й чимало транспорту, який надали геологічні організації Львова. Обслуговували транспорт 12 водіїв. Утворився дивовижний караван! Екскурсія завершилася в Закарпатті святковою вечерею в спортивно-оздоровчому таборі "Карпати". Прикро, що цього вечора вчені, які знали Євгена Костянтиновича, чомусь забули про нього...

Євген Лазаренко був керівником моєї дисертації (1972). Після її захисту я зателефонував йому в Київ і подякував за допомогу. Несподівано почув: "Петре, я Вам не допомагав". Після короткої паузи я відповів йому: "Але Ваше ім'я мені допомагало". Євген Костянтинович попросив ще раз повторити ці слова, і я повторив. Очевидно, давно він не чув добрих, щирих і вдячних слів.

Не можу не згадати й те, що після від'їзду Є. Лазаренка до Києва роботу над завершенням "Мінералогічного словника" продовжувала Оксана Винар. Офіційно вона працювала за темою, яка стосувалася досліджень мінералогії і геохімії родовищ калійних солей Передкарпаття, а я був відповідальним виконавцем. Тодішнє керівництво факультету намагалось перешкоджати роботі над словником. Коли ж робота була завершена і словник здали до друку, з'явилася рецензія акад. О. Поваренних, який загалом дав позитивну оцінку словникові, проте наприкінці рецензії зауважив: "Нет надобности доказывать о нецелесообразности подобного издания на украинском языке" [1]. Проте завдяки старанням Є. Лазаренка і допомозі акад. Л. Ткачука "Мінералогічний словник" вийшов 1975 р.

Євген Лазаренко вітає колектив Інституту геологічних наук АН УРСР з прийдешнім 1970 роком [15].

Євген Костянтинович був фізично і духовно дуже сильною людиною, проте тривалі цькування і зневага не минули безслідно... Незадовго до смерті Є. Лазаренка до нього в Київ приїжджав проф. Д. Резвой, який, очевидно, відчував певну провину за несправедливе ставлення до нього після зняття з посади ректора. А 20 грудня 1978 р. академік О. Вялов написав йому листа (його передала мені донька Євгена Костянтиновича Оксана), у якому подякував за допомогу в організації Українського палеонтологічного това-

риства і привітав з новим роком. Першого січня 1979 р. Євгена Костянтиновича не стало...

Діячі на кшталт маланчуків пішли у небуття, а Ректор нині Львівського національного університету імені Івана Франка увійшов у світову історію мінералогічної науки і заслуговує на добру пам'ять сучасних і прийдешніх поколінь [12, 24, 35 та ін.]. Після здобуття незалежності України Євген Костянтинович Лазаренко навічно в бронзі повернувся до Львова і зустрічає студентів на вході в університет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом / автори й упорядники О. Матковський, П. Білоніжка, В. Павлишин. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 304 с.
2. *Білоніжка П. М.* Вклад Е. К. Лазаренко в організацію, наукову и издательскую деятельность Львовского геологического общества / П. М. Білоніжка // *История минералогических исследований на Украине.* – Киев : Наук. думка, 1991. – С. 138–142.
3. *Білоніжка П.* Меценат української культури / П. Білоніжка // *Каменяр. Спецвипуск, грудень 2012.* – С. 3–4.
4. *Білоніжка П.* Лазаренко Євген Костянтинович / П. Білоніжка // *Літопис.* – 2012. – Т. 4. – С. 17–18.
5. *Білоніжка П.* Ректор Євген Лазаренко в історії Львівського університету / П. Білоніжка, Ю. Гудима // *Мінерал. зб.* – 2012. – № 62, вип. 2. – С. 294–304.
6. *Білоніжка П.* Євген Лазаренко – великий ректор Львівського університету, меценат української культури (до 100-річчя від народження) / П. Білоніжка, О. Матковський // *Вісник НТШ.* – 2013. – Ч. 49. – С. 35–38.
7. *Білоніжка П.* Лазаренко Євген Костянтинович / П. Білоніжка, О. Матковський // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка.* – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – Т. 2. – С. 21–22.
8. *Білоніжка П. М.* Є. К. Лазаренко і розвиток геохімії в Україні / П. М. Білоніжка // *Наук. конф., присвячена 80-річчю від дня народження акад. Є. К. Лазаренка : матеріали.* – Львів, 1992. – С. 21–23.
9. *Білоніжка П. М.* Євген Лазаренко – вчений, педагог, громадський діяч / П. М. Білоніжка. – Львів, 2002. – 38 с. (Серія "Дрібненька бібліотека", ч. 8.).
10. *Білоніжка П. М.* Євген Лазаренко – вчений, педагог, громадянин (до 90-річчя від дня народження) / П. М. Білоніжка // *Вісник НТШ.* – 2002. – Ч. 28. – С. 36–38.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.
12. *Галабурда Ю.* Слово про Вчителя / Ю. Галабурда // *Каменяр. Спецвипуск, грудень 2012.* – С. 8.
13. Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945–2010) : довідково-інформ. видання / П. Білоніжка, О. Матковський, М. Павлунь, Є. Сливко. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 520 с.
14. Євген Костянтинович Лазаренко / упорядник Н. Р. Калмикова, відп. ред. В. І. Павлишин. – К. : Наук. думка, 1992. – 54 с.

15. Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття / автори доповідей і упорядники О. Матковський, П. Білоніжка, В. Павлишин. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 242 с.
16. Жуковський А. Україна в 1917–1980 роках / А. Жуковський // Енциклопедія Українознавства. Перевид. в Україні. – 2000. – Т. 9. – С. 3308–3325.
17. Культурне життя в Україні: Західні землі, документи і матеріали / відп. ред. Ю. Сливка. – Львів, 1996. – Т. 2 (1953–1966).
18. Лазаренко Е. К. О минералогической изученности Западных областей УССР / Е. К. Лазаренко // Минерал. сб. – 1952. – № 6. – С. 3–20.
19. Лазаренко Евгений Константинович // Горная энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – Т. 3. – С. 166.
20. Лазаренко Євген Костянтинівич // Українська радянська енциклопедія. – К., 1981. – Т. 6. – С. 49.
21. Лазаренко Євген Костянтинівич // Історія академії наук Української РСР / гол. ред. Б. Є. Патон. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 692–693.
22. Матковський О. І. Вклад Е. К. Лазаренко в розвиток Мінералогічного музею Львівського університета / О. І. Матковський, П. М. Білоніжка // Шестой междунар. симпозиум “Минералогические музеи”. – СПб, 2008. – С. 43–45.
23. Матковський О. Академік Євген Лазаренко – вчений світової величини / О. Матковський // Каменяр. – 2012. – № 7. – С. 6.
24. Матковський О. Євген Лазаренко в моєму житті / О. Матковський // Каменяр. Спецвипуск, грудень 2012. – С. 1–2.
25. Матковський О. Мінералогічна школа академіка Євгена Лазаренка та її внесок у розвиток сучасної мінералогії / О. Матковський // Мінерал. зб. – 2016. – № 66, вип. 2. – С. 3–23.
26. Матковський О. Внесок академіка Євгена Лазаренка у розвиток мінералогії в Інституті геохімії і фізики мінералів АН УРСР / О. Матковський // Здобутки і перспективи розвитку геологічної науки в Україні : наук. конф., присвячена 50-річчю Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М. П. Семененка НАН України. – К., 2019. – Т. 1. – С. 23–25.
27. Матковський О. Наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка / О. Матковський, П. Білоніжка // Мінерал. зб. – 2000. – № 50, вип. 2. – С. 137–140.
28. Матковський О. Круглий стіл “Академік Євген Лазаренко – ректор, учений, громадянин” / О. Матковський, П. Білоніжка // Вісник НТШ. – 2012. – Ч. 47. – С. 79.
29. Матковський О. Про стан реалізації задуманих і розпочатих Євгеном Лазаренком наукових праць з мінералогії України та Карпато-Балканської гірської системи / О. Матковський, Є. Сливко // Десяті наукові читання імені акад. Є. Лазаренка : матеріали. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 3–8.
30. Матковський О. Внесок Є. К. Лазаренка в розвиток генетичної мінералогії / О. Матковський, П. Білоніжка, А. Ясинська // Мінерал. зб. – 2000. – № 50, вип. 2. – С. 4–10.
31. Матковський О. І. Внесок Є. К. Лазаренка у вивчення мінералогії і металогенії Карпатського регіону / О. І. Матковський, П. М. Білоніжка // Записки Укр. мінерал. т-ва. – 2012. – Т. 9. – С. 110–119.
32. Павличко Д. Ректор / Д. Павличко // Поезії. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 2. – С. 421.
33. Павлишин В. Засновник української регіонально-мінералогічної школи / В. Павлишин // Каменяр. Спецвипуск, грудень 2012. – С. 6–7.

34. *Перит Т.* Польське товариство природознавців ім. М. Коперника / Т. Перит, П. Білоніжка // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – Т. 2. – С. 306–307.
35. *Шаблій О.* Це було зовсім недавно / О. Шаблій // Каменяр. Спецвипуск, грудень 2012.

*Стаття: надійшла до редакції 12.09.2020
прийнята до друку 25.11.2020*

Petro Bilonizhka

*Ivan Franko National University of Lviv,
4, Hrushevskoho St., Lviv, Ukraine, 79005,
mineral@franko.lviv.ua*

LITTLE KNOWN PAGES ON THE LIFE AND ACTIVITY OF YEVHEN LAZARENKO

Little-known facts from the life, scientific-organizational and public activity of the outstanding Ukrainian scientist, academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR Yevhen Lazarenko are given. His role in the establishment and development of the Faculty of Geology of Lviv University and Lviv Geological Society, in the development of science and education at the University and training of highly qualified personnel is noted.

Yevhen Lazarenko had a good memory, knew all the students of the Faculty, and attended student evenings. He maintained friendly relations with many poets, prose writers, and composers – R. Bratun, I. Wilde, O. Honchar, Ye. Kyryliuk, A. Kos-Anatolskyi, A. Malyshko, D. Pavlychko, M. Rylskyi, P. Tychyna and others, invited them to meetings with University students.

Among the graduates of the Faculty, he gathered around him a creative team that has made an invaluable contribution to the development of regional, genetic, theoretical, exploratory mineralogy and geochemistry in Ukraine.

Yevhen Lazarenko's civic position during the soviet rule and his contribution to the preservation of the cultural and historical heritage of the Ukrainian people are characterized.

Key words: Yevhen Lazarenko, Lviv University, scientific achievements, organizational and public activity, Ukraine.